

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

_____” _____ 20__ р.

ВИПУСКНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності фінанси і кредит

за темою:

Пенсійний фонд України в умовах реформування пенсійної системи

Виконавець

студентка фінансово-економічного
факультету

Літвиненко В.О.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник

д.е.н.,проф.

(науковий ступінь, вчене звання)

Баранова В.Г.

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Одеса 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	6
1.1 Економічна сутність Пенсійного фонду	6
1.2 Еволюція становлення та розвитку Пенсійної системи України	10
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	20
2.1. Аналіз основних тенденцій у формуванні доходів Пенсійного фонду України	20
2.2. Склад та структура видатків Пенсійного фонду України	30
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	45
3.1 Імплементация міжнародного досвіду функціонування сучасних пенсійних систем у практику України	45
3.2 Рекомендації щодо подальшого вдосконалення пенсійної системи в Україні	54
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64

ВСТУП

Пенсійне забезпечення в Україні є основним складником системи соціального захисту населення і охоплює непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким здійснюють у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій та державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та інвалідам.

Однак питання розвитку пенсійної системи, як складової системи соціального захисту досліджено неповною мірою і потребують подальшого вивчення. До того ж, розвиваючись в межах діючих стратегій, складники пенсійної системи перебувають під потужним впливом нестабільного економічного середовища. Аналогічний вплив на суспільне середовище здійснює і пенсійна система.

Сьогодні дуже болючим є питання забезпечення соціальних гарантій населенню, але сучасна пенсійна система в Україні не в змозі забезпечити пенсіонерам гідне життя і тому потребує перегляду і реформування.

Нові виклики, обумовлені демографічною ситуацією, збереженням і навіть підсиленням патерналістських настроїв у масовій свідомості співвітчизників, привели до перегляду поглядів на принципи організації вітчизняної пенсійної системи, що існували раніше. Ідеологія колективної відповідальності та солідарної взаємодопомоги дедалі більше поступається індивідуальним накопичувальним механізмам. Це суттєво послаблює суспільний консенсус щодо форм і розміру надання соціальної підтримки членам суспільства, які цього потребують. Унаслідок негативних тенденцій у вітчизняній економіці державні й суспільні інститути втратили можливість вимагати від бізнесу підвищення відрахувань на надання громадянам соціальної підтримки. Тому на сьогодні єдиним засобом забезпечення гідної старості й запобігання економічної небезпеки держави у спосіб виведення пенсійної системи із кризи вбачається запровадження й розвиток накопичувальної пенсійної системи.

Розвиток та реформування пенсійної системи відбуваються під впливом тих трансформаційних перетворень, які притаманні всій системі суспільних відносин нашої держави. Проте невирішеність деяких вагомих питань і загострення проблем у цій сфері значною мірою є відбитком у якому перебуває економіка та політична система нашої країни. Відсутність науково обґрунтованої та дослідженої на прикладах концепції реформування пенсійного забезпечення не дає змоги негайно вирішити ці проблеми, які уповільнюють процес реформування пенсійної системи і зумовлюють збереження старих, не адекватних сучасним умовам принципам солідарної пенсійної системи країни. Для України, як і для інших країн, актуальною є проблема скорочення населення, його старіння і зростання навантаження на Пенсійний фонд України. Президент України, Кабінет Міністрів України приділяють особливу увагу здійсненню національної пенсійної реформи.

В Україні відсутній власний досвід функціонування обов'язкової накопичувальної системи, а зарубіжний не завжди може бути прямо перенесений на вітчизняне підґрунтя, а тому потребує критичного осмислення. Пенсійний фонд у таких умовах стає головним об'єктом реформування та управління. Питанням вивчення різних аспектів реформування пенсійної системи і питань розвитку страхових відносин присвятили свої роботи багато науковців і практиків, зокрема Волощук Г.О., Бондар І.К., Гнибіденко І.Ф., Лагутін В.Д., Лібанова Е.М., Мандибура В.О., Новікова О.Ф., Новіков В.М., Онікієнко В.В., Пирожков С.І., Сахань І.Я., Василенко Л.І, Черняк В.К., Чухно А.А., Шклярський Ю.О. та інші. Проте незважаючи на велику кількість дослідження цього питання, воно є актуальним і поява нових робіт, присвячених цій темі є необхідною.

Метою написання випускної роботи є на основі узагальнення теоретичних і практичних доробок щодо генезиса, побудови та функціонування пенсійного фонду сформулювати основні напрями підвищення ефективності управління ним.

Для виконання поставленої мети необхідним є рішення наступних завдань:

- визначити економічну сутність Пенсійного фонду;
- з'ясувати особливості еволюції становлення та розвитку Пенсійного фонду;
- проаналізувати основні тенденції у динаміці надходжень до Пенсійного фонду України;
- оцінити склад та структуру видатків Пенсійного фонду України
- дослідити можливість імплементації зарубіжного досвіду функціонування сучасних пенсійних систем у практику України;
- розробити рекомендації щодо подальшого вдосконалення пенсійної системи в Україні.

Об'єктом дослідження є процес управління фінансовими ресурсами пенсійного фонду.

Предметом – теоретичні та практично-орієнтовані положення щодо управління фінансовими ресурсами пенсійного фонду в Україні.

При написанні роботи були використані Закони України та інші нормативні документи, підручники, періодичні видання, аналітичні статті з питань пенсійного забезпечення населення та пенсійної реформи.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи є публікації вітчизняних і зарубіжних науковців в галузі теорії, методології та організації реформ у сфері соціального страхування та забезпечення, нормативно-правові акти України, матеріали Пенсійного фонду України, Державної служби статистики, монографічні та періодичні видання, навчальна література, ресурси інтернет.

ВИСНОВКИ

Проводячи державну політику різні країни приділяють пильнішу увагу проблемам людей похилого віку. Не є в цьому питанні винятком і наша держава. Пріоритетним завданням соціальної політики в Україні сьогодні є підвищення рівня життя громадян на основі зростання економічного потенціалу держави.

Стратегічним завданням держави є підвищення матеріального добробуту і створення пристойних умов життя людей, забезпечення зайнятості населення; гарантування конституційних прав громадян на працю, соціальний захист, освіту, охорону здоров'я, житло; переорієнтація соціальної політики на сім'ю, забезпечення прав і соціальних гарантій, що призначаються сім'ї; надання підтримки соціально найуразливішим верствам населення; поліпшення демографічної ситуації тощо.

Запровадження недержавного пенсійного забезпечення є одним з основних завдань та важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України. Створення законодавчих передумов функціонування інститутів додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є нагальною вимогою часу та необхідною умовою існування ефективною, соціально справедливою системи відносин у сфері соціального забезпечення населення.

Громадяни України лише тоді вкладатимуть свої гроші до недержавних пенсійних фондів, коли вони впевнені, що цими грошима належним чином розпоряджатимуться, і що з часом вони їх отримають. Створення такої системи — спільна відповідальність органів пенсійного забезпечення та Уряду.

Це непросте завдання. Минулий досвід дає громадянам України мало підстав довіряти пенсійним фондам. Великі банки й приватні пенсійні фонди зазнали невдачі, а гіперінфляція знецінила заощадження громадян, тому недовіра українців до недержавних пенсійних фондів є цілком виправданою.

Якщо не встановити залежність розміру пенсії від віку виходу на пенсію, то доведеться далі виплачувати неприпустимо малі пенсії пенсіонерам, які становлять надто велику частку в суспільстві. З іншого боку, надання можливості виходу на пенсію в пізнішому віці дозволить збільшити розмір пенсій і скасувати обмеження на максимальний розмір виплачуваних пенсій.

На основі проведеного дослідження щодо стану та управління фінансовими ресурсами пенсійного фонду України було отримано наступні висновки:

1. Пенсійний фонд є головним структурним і фінансовим елементом системи пенсійного забезпечення. З функціональної точки зору пенсійний фонд є акумулятором певних фінансових ресурсів та джерелом пенсійних виплат. Тобто основне призначення пенсійного фонду полягає в накопиченні та розподілу грошових ресурсів. Порядок накопичення та розподіл відбуваються згідно з встановленими правилами для такого роду фонду.

З організаційної точки зору пенсійний фонд є органом, який здійснює управління як грошовими коштами, так і фінансовими ресурсами цього фонду.

Узагальнення теоретичних положень щодо визначення дефініції пенсійний фонд дозволило сформулювати наступне поняття: Пенсійний фонд – це створений на певних умовах резерв грошей, основним призначенням якого є акумуляція коштів з метою їх подальшої виплати громадянам, які мають це законодавчо обумовлене право (або досягнення пенсійного віку, або наявність державних гарантій, або наявність договорів та ін.).

2. Кошти пенсійного фонду можна поділити на власні та залучені (передані). Передані кошти фонду – це ресурси, що передаються ПФУ з метою забезпечення пенсійних та пов'язаних з ними виплат, які фінансуються за рахунок Державного бюджету або цільових фондів.

Власні кошти - це кошти, які акумулюються за рахунок цільових внесків та доходів від розміщення тимчасово вільних коштів. такий порядок регламентується законодавством.

3. Аналіз формування та використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України показав, що власні доходи пенсійного фонду постійно зростають. Але при цьому зростає й дефіцит ПФУ, який компенсується надходженнями з державного бюджету. У 2016 р. відбулося значне зменшення власних доходів пенсійного фонду внаслідок зменшення ставки ЄСВ з 37% до 22% та пропорцій його перерозподілу. Зменшення склало 58,2 млрд. грн., загальні втрати ПФ від цього у 2016 р. склали 96,4 млрд. грн.

Державний бюджет продовжує компенсувати Пенсійному фонду зниження ставки ЄСВ. Відповідно, в IV кв. 2016 року трансферти Пенсійному фонду з Державного бюджету становили 43.3 млрд. грн. і були на 1/5 вищі порівняно з аналогічним періодом 2015 року. Приріст видатків на Пенсійний фонд був меншим, аніж у попередніх кварталах у зв'язку з високою базою порівняння: наприкінці 2015 року в Пенсійний

4. Аналіз даних показав, що домінуючим інструментом у формуванні доходів Пенсійного фонду виступають власні надходження фонду, і за останній рік відбулось зменшення даного виду надходжень на 8,2 % до позначки 111,7 млрд. грн. Зокрема це пов'язано зі зниженням темпів зростання фонду оплати праці, а отже, і зменшенням надходжень єдиного внеску.

Кошти Державного бюджету України протягом 2012-2013, 2015-2016 років мають тенденцію щорічного збільшення. Зокрема, у 2013 році надходження з державного бюджету суттєво зросли і становили 83,2 млрд. грн. Однак, вже в наступному році даний вид надходжень зменшився на 7,4 % і становив 75,8 млрд. грн. На період з 2014-2016 рр. частка надходжень державного бюджету збільшується и вже на період 2016 року становить 142,6 млрд. грн., що в порівнянні з попереднім роком на 5,1 % більша.

Найменша частка припадає на інші надходження та зокрема має тенденцію до зниження своїх показників, окрім 2012-2013 рр. Таким чином, у структурі доходів Пенсійного фонду України основну частку складають власні

кошти, але питома вага коштів Державного бюджету України теж досить висока, що є негативним фактом і показує фінансову неспроможність до самофінансування.

5. Результативність функціонування пенсійного фонду розглядають далеко не тільки відповідно до структури і динаміки надходжень, проте і відповідно до структури і динаміки витрат. Переважна частина дефіциту Пенсійного фонду покривається коштами із державного бюджету. Зазначимо, що спрямування значних обсягів бюджетних коштів на покриття дефіциту Пенсійного фонду України збільшує дефіцит державного бюджету та приводить до недофінансування окремих бюджетних програм, у тому числі й соціальних. Починаючи з 2012 та до 2014 рр. видатки на фінансування дефіциту коштів ПФУ з державного бюджету неухильно скорочувались, досягнувши у 2014р. 1,09% ВВП.

6. Видатки за статтею «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» мають тенденцію до зниження, що свідчить про неспроможність пенсійного фонду повноцінно виконувати свої функції. Певним чином це обумовлено ще й тим, що кількість пенсіонерів, які отримують невисокі або мінімальні пенсії має тенденцію до збільшення. При рівні інфляції 7-14% у рік за останній час відбувається знецінення коштів, тому більшість громадян похилого віку у повній мірі вже не спроможні до самозабезпечення. В Україні є пенсіонери, які отримують пенсію нижчу за 1000 грн., що створює для цієї категорії громадян складні умови життєдіяльності, їх кількість складає 3,2% загальної кількості пенсіонерів. Також не можна вважати задовільним і те, що 3,5 % пенсіонерів отримують пенсію від 1000 до 1200 грн., тобто ці громадяни отримують менше за прожиткового мінімуму. Таким чином, управління фінансовими ресурсами ПФУ не можна визнати задовільним.

7. Аналіз обліку пенсіонерів показав, що в Пенсійному фонді України перебувало 11 938,8 тис. пенсіонерів, що на 357,7 тис. осіб менше порівняно з 1 січня 2016 року. Зменшення чисельності одержувачів пенсійних

виплат пов'язано з призупиненням виплат пенсіонерам з числа внутрішньо переміщених осіб, які згідно з законодавством не звернулися за поновленням виплат на підконтрольній Україні території.

8. Враховуючи складну економічну ситуацію у країні, високий рівень інфляції, пенсійним фондом проводяться індексації пенсій, що призводить до збільшення його дефіциту. Так з 1 травня та з 1 грудня 2016 року проведено перерахунки пенсій у зв'язку зі зміною розміру прожиткового мінімуму. В результаті перерахунків з 01.05.2016 збільшено розміри пенсійних виплат.

Максимальний розмір пенсії за віком (пункт 3 статті 27 та стаття 28 Закону) (з урахуванням надбавок, підвищень та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність. Тимчасово, у період з 1 січня 2017 року по 31 грудня 2017 року, максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати 10740 гривень.

9. Вивчення міжнародного досвіду функціонування сучасних пенсійних систем вказує на те, що багато пенсіонерів, йдучи на заслужений відпочинок, не підозрюють, що, втративши основного, часом значного, заробітку, вони практично залишаються без засобів до існування, так як на суми пенсійних виплат неможливо дозволити собі не тільки бажаний відпочинок, а й елементарні речі: покупку продуктів, ліків, оплату комунальних послуг, телефону і т.д. Звідси мимоволі виникає питання: в якій же країні найбільша пенсія в світі, і яке місце в цьому рейтингу займає Україна.

Така обстановка розглядається в численних державах, так як це всесвітня проблема. Вона об'єднана з демографічним спадом, який спостерігається протягом численних десятиріч років. Він призводить до того, що зменшується число працездатного населення, за яких роботодавці відраховують пенсійні вклади на утримання функціонуючих людей пенсійного віку.

Уряди всього світу займаються в нинішній момент змішуванням пенсійної системи. Основним напрямком реформ є спрямованість на підвищення пенсійного віку. Раціональне зерно в цьому є, так як численні літні люди, вийшовши на заслужений відпочинок, продовжують працювати - отже, у них ще існують для даного резерви здоров'я. Їх навик і вміння ніяк, не ступають ні в яке порівняння з тим, з чим приходять на виробництво юні фахівці, з цієї причини розумні керівники благополучно користуються таким резервом.

Таким чином, недержавне пенсійне забезпечення в Україні розвивається досить повільно, що пов'язано як із загальними тенденціями розвитку економіки, так і низькою платоспроможністю населення, низьким ступенем суспільної довіри до фінансових інститутів, нерозвиненістю фондового ринку, низьким рівнем державного стимулювання. Як показує закордонна практика, державі відводиться активна роль в стимулюванні розвитку приватних пенсійних схем. Сьогодні в розвинених країнах роботодавці широко використовують можливості приватного пенсійного забезпечення своїх співробітників, що пов'язано з рядом переваг зростання мотивації до праці працівників, можливістю формування довгострокових джерел інвестицій, оптимізацією витрат і зменшенням податкового тиску шляхом надання державою податкових пільг. Тому одним з механізмів розвитку недержавного пенсійного забезпечення населення в Україні повинна стати чітка стимулююча політика держави шляхом використання таких інструментів, як податкові пільги, надання гарантій, моніторинг діяльності інститутів приватного пенсійного забезпечення.

Так як політичні заходи мало як можуть впливати на ключові тенденції демографічного розвитку, основним виходом для України вважається реформування пенсійної системи. У взаємозв'язку з даним було б доцільним проаналізувати два основні варіанти: зменшення рівня пенсійних виплат і зменшення рівня охоплення. Крім цього, влада мала можливість б проаналізувати ймовірність підвищення пенсійного оподаткування для забезпечених категорій громадян і збільшення ставок єдиного соціального внеску.

Єдиний шлях для України створити життєздатну приватну пенсійну систему - зробити усю систему цілковито прозорою і наочно показати учасникам, як ця система захищає їхні інтереси. Наскільки безпечно працюватиме система визначатиметься тим, наскільки добре вона спланована, разом із законодавчою базою, установами й інфраструктурою, а також компетентністю персоналу приватних фінансових установ і державних регулятивних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко Н. Реформування пенсійної системи: ризики і загрози / Н. Андрусенко // Праця і зарплата. – 2015.– № 20. – С. 3.
2. База даних Управління з питань населення ООН, Демографічні перспективи світу. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://data.un.org>
2. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на неефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 1. – С. 18-24.
3. Горовець Н. О. Проблеми розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Н. О. Горовець, М. Г. Горовець // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 6. – С. 22-25.
4. Гуменюк В. Модель пенсійної реформи: без конфліктів на користь малозабезпеченим / В. Гуменюк // Економіст. – 2015. – № 2. – С. 6-7.
5. Євростат, база даних в мережі інтернет. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
6. Забарний Г. Г. Розвиток недержавних пенсійних фондів та їхня діяльність на інвестиційному ринку України / Г. Г. Забарний, Н. Ю. Баланюк // Фінанси України. – 2016.– № 2. – С. 50-58.
7. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України
8. Інструкція про застосування Порядку формування та використання коштів резерву Пенсійного фонду від 18.07.2001 № 11-3 12. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0102-02>
9. Камінський А. Б. Дослідження інформаційної прозорості недержавних пенсійних фондів України / А. Б. Камінський, Я. В. Ломовацька // Фінанси України. – 2015. – № 4. – С. 88-96.
10. Камінський А.Б. Розкриття інформації в системі недержавного пенсійного забезпечення: обґрунтування доцільності та практика реалізації / А. Б. Камінський, Д. А. Леонов // Фінанси України. – 2015. – № 6. – С. 62-72.
11. Качан Л. Пенсійні системи та внески: огляд / Л. Качан, В. Лесин // Людина і праця. – 2015. – № 10. – С. 17-18

12. Кириленко О.П. Захист пенсійних накопичень у контексті інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів / О. П. Кириленко, Г. І. Козак // Фінанси України. – 2016. – № 2. – С. 38-49.

13. Коваль О.П. Запровадження накопичувальної пенсійної системи: аналіз пріоритетів та наслідків / О. П. Коваль // Стратегічні пріоритети. – 2014 – № 4. – С.96-100.

14. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

15. Лесин В. Пенсійна реформа – єдиний шанс мати гідні пенсії / В. Лесин // Людина і праця. – 2015. – №1. – С. 4-5.

16. Логвіновська В. Недержавне пенсійне забезпечення – зміни до законодавства / В. Логвіновська // Праця і зарплата. – 2015. – № 8. – С. 3-5.

17. Малецька О.О. Оцінка впливу на фінансову стійкість пенсійного фонду України / О. О. Малецька // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 262-267.

18. Міжнародний пенсійний вісник . [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pension.kiev.ua/files/newsletter_issue17_18_may2010_ua.pdf

19. Міністерство соціальної політики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>

20. Новини України та світу [Електронний ресурс] – Режим доступу:[http:// newsmarket.com.ua](http://newsmarket.com.ua)

21. Пасічник Ю.Б. Бюджетна система України та зарубіжних країн : навч. посіб. / Пасічник Ю. В -К. : Знання-Прес, 2002.-495 с.

22. Пенсійна реформа в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pension.kiev.ua/> 42.

23. Пенсійний фонд України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/index>

24. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.11.2003 № 1783 —Про заходи щодо поліпшення пенсійного забезпечення громадян. [Електронний

ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1783-2003-%D0%BF>

25. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2004 № 312 —Про додаткові заходи щодо поліпшення пенсійного забезпечення громадян. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/312-2004-%D0%BF>

26. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2004 № 1215 —Про підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1215-2004-%D0%BF>

27. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058 – VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>

28. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV 5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>

29. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788- XII 4. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

30. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: моногр. / [О.П. Кириленко, О.В. Петрушка, Б.С. Малиняк та ін.]; за ред. О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 304 с.

31. Сандлер Д. Проблеми і перспективи становлення сучасної системи пенсійного забезпечення в Україні //Україна: аспекти праці. - 2015 . - № 7. - С. 10-13.

32. Світовий досвід пенсійного забезпечення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Economics/165860>

33. Серватинська І. М. Адміністрування та справляння єдиного соціального внеску: зарубіжні та вітчизняні реалії. / І. М. Серватинська // Глобальні та національні проблеми економіки»: електронне наукове фахове

видання. – [Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського]. – 2015. – Вип. 6. – С. 799 – 805.

34. Серета О. Міжнародні стандарти з охорони праці: сучасний стан та перспективи адаптації законодавства України / О. Серета // Публічне право. – 2014. – № 2. – С. 219–226.

35. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2/sz/sz_u/srp_07rik_u.html

36. Сивак С. Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа // Право України. – 2014. – №12. – С.70-74.

37. Сідельникова Л. П. Асиметрії формування ресурсів Пенсійного фонду України / Л. П. Сідельникова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. – 2016. – Вип. 18., Ч.2 – С. 162-165.

38. Соціальні індикатори рівня життя населення: стат. зб. / Держ. ком. статистики України. – К.:Держкомстат України, 2016. – 221 с.

39. Сташків Б. Пенсія як об'єкт правовідносин в соціальному забезпеченні // Право України. – 2014. – №11. – С.89-93.

40. Сташків Б. Загальна характеристика юридичних фактів у пенсійному забезпеченні // Право України. – 2016. – №1. – С.115-119.

41. Тагірова Г. Пенсійна реформа в аспектах: точки зору / Г. Тагірова // Пенсія. – 2011. – № 2-3. – С. 23-29.

42. Твердовський І. М. Заборона дискримінації у сфері праці: міжнародно-правовий аспект / І. М. Твердовський // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – К., 2015. – Вип. 51. – С. 352–357.

43. Теслюк С. А. Історико-фінансові аспекти формування і розвитку пенсійного забезпечення / С. А. Теслюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». Вип. 12. Частина 3. – 2015. – С. 162 –165.

44. Ткаченко Л. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення // Економіка України. - 2016. - № 11. - С. 89-95.

45. Ткаченко Л. Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи / Л. Г. Ткаченко // Економіка України. – 2016. – № 8. – С. 16 – 22.

46. [Філіпчук П.В. Система пенсійного забезпечення: огляд світового досвіду. \[Електронний ресурс\] – режим доступу: \[http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf\]\(http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf\)](http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf)

47. Указ Президента України «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/291/98>

48. Указ Президента України від 06.04.2011 № 384 —Про Положення про Пенсійний фонд України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/384/2011>

49. Указ Президента України про Програму економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 27.04.2011 №504 11. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/2011>

50. Урядова Стратегія модернізації і розвитку Пенсійного фонду. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/672-2016-%D1%80>

51. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський // Київ: НТУУ «КПІ», 2015. – 136 с.

52. Чалапко Л. Аналіз демографічної ситуації в Україні в контексті пенсійної реформи та визначення соціального навантаження / Л. Чалапко, Ю. Кульков // Україна: аспекти праці. – 2015. – № 2. – С. 31-40.

53. Шамбір Н. Пенсійне забезпечення // Праця і зарплата. - 2015. - № 30 серпень. - С. 14-15

54. Шамбір Н. Нові аспекти пенсійного забезпечення // Праця і зарплата. - 2017. - № 3. - С. 7

55. Шашкова-Журавель І. О. Міжнародно-правові аспекти захисту праці осіб похилого віку / І. О. Шашкова-Журавель // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 3. – С. 262–267.

56. Шевченко Н. Інвестиційна діяльність недержавних пенсійних фондів: проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення / Н. Шевченко, В. Даценко // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 1. – С. 3-7.

57. Шкода Т. Повноваження Пенсійного фонду щодо збору та обліку єдиного внеску / Тетяна Шкода // Юридичний журнал: Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практики. – 2011. – № 4. – С. 74-75.

58. Юрій С.І., Шаварина М.П., Шаманська Н.В. Соціальне страхування: Підручник. – К.: Кондор.– 2014.– 464с.

59. Юшко А. М. Міжнародні соціальні стандарти [Електронний ресурс] : навч. посіб. / А. М. Юшко, Н. М. Швець. – Х., 2013. – 121 с.

60. Ярошенко І. В. Аналіз стратегічних підходів та проблемні питання щодо організації прогнозування соціально-економічного розвитку в країнах ЄС та Україні / І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна // Проблеми економіки. – № 3. – 2015. – С.99-107.

61. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2015. — 232 с.